

**ОПУБЛІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ МОЛДАВСЬКОЇ АВТОНОМНОЇ РАДЯНСЬКОЇ
СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ У СКЛАДІ УРСР 1924-1940 РР.**

В статті аналізуються опубліковані джерела, що характеризують основні етапи та передумови утворення, а також особливості соціально-економічного, політичного та етнокультурного розвитку МАРСР у складі УРСР 1924-1940 рр.

Ключові слова: МАРСР, УРСР, історичні джерела, збірники документів, періодичні видання.

У 2014 році виповнюється 90 років з того часу коли на лівобережжі Дністра було створено Молдавську Автономну Радянську Соціалістичну Республіку, що існувала у складі УРСР до 1940 року. Однак і сьогодні багато проблем історії Автономної Республіки залишаються мало дослідженими як в Україні так і у Молдові. Однією із проблем, що стоїть на шляху дослідників історії Республіки є обмеженість джерельної бази. Це обумовлюється рядом обставин: засекреченістю документів партійних органів та органів державної безпеки, втратою значної кількості архівних документів, розпорошеністю джерел в російських та молдовських архівах. В такій ситуації на перший план виходить опрацювання та широке використання опублікованих у різний час самих різноманітних джерел з історії Молдавської Автономної Республіки.

Метою статті є характеристика опублікованих джерел в яких висвітлювалися основні етапи утворення, а також особливості соціально-економічного, політичного та етнокультурного розвитку МАРСР.

Публікацію джерел з історії Автономної Республіки започаткували у 20-30-х роках ХХст. твори партійних та радянських керівників МАРСР та УРСР – Г.Петровський, І.Криворуков, М.Черлунчакевич та ін. [1] В них широко використовуються документи партійних та радянських органів в яких обґрунтовується необхідність утворення Республіки.

У 1926 році в Москві було видано стенографічний звіт матеріалів першого з'їзду Товариства бессарабців [2]. У його матеріалах міститься значний фактичний матеріал про соціально-економічне, політичне становище МАРСР на початку свого існування. Визначено головне завдання Автономної Республіки, яке полягало у тому щоб приєднати Бессарабію до СРСР та утворити Молдавську Радянську Соціалістичну Республіку.

До опублікованих джерел такого ж виду належать матеріали першого Всемолдавського з'їзду комітетів незаможних селян МАРСР, що відбувся 24-27 січня 1927 року у Балті [3].

Особливу групу опублікованих джерел складають матеріали офіційної статистики. Із них особливо цінними є матеріали перепису населення 1926 року [4], який із довоєнних переписів є найбільш точним. Зокрема, у XIII томі виданих його матеріалів знаходимо відомості про чисельність та національний склад населення МАРСР. За наслідками перепису загальна чисельність населення Автономної Республіки склала 572,5 тис. мешканців, із них українців – 277,5 тис.(48,5%), молдован – 174,4 тис.(30,1%), росіян – 48,9 тис.(8,5%), євреїв – 48,6 тис.(8,4%), представників інших національностей – 24,9 тис.(4,5%). Матеріали перепису переконливо засвідчують про те, що на час утворення МАРСР молдовани не складали більшості її населення.

На увагу дослідника вказаної проблеми заслуговує інформативно насичений збірник «Вся Україна та АМСРР на 1930 рік. Довідникова та адресна книга» [5]. Окремим розділом у книзі подана інформація про Молдавську Автономну Республіку. Із нього дізнаємося, що чисельність населення Республіки у 1929 році складала 593,2 тис., із них 85% проживали у сільській місцевості. Переважаючою сільськогосподарською культурою була кукурудза нею було зайнято 31% посівних площ, друге місце займали посіви жита – 18% площ. У промисловості Республіки переважала харчова та переробна галузі.

Різнманітну інформацію, що стосується різних аспектів розвитку Автономної Республіки містять «Бюлетені Молдавського Статистичного управління». Нами детально опрацьовано таке видання, що побачило світ у 1930 році [6]. У ньому подану інформацію про розвиток різних галузей сільського господарства, промисловості, торгівлі та транспорту у 1929 році. Заслуговують на увагу відомості щодо ліквідації не писемності, освітньої діяльності,

охорони здоров'я та розвитку мережі культурно-просвітницьких закладів різних національних груп МАРСР. У книзі наведено точну статистику селянських господарств. Так у 1929 році в Автономній Республіці нараховувалося 117 тис. індивідуальних та 397 колективних господарств.

До 10 річниці утворення МАРСР було видано не велику кількість статистичних збірників, що мали переконливо показати значні успіхи Автономної Республіки у всіх сферах життя. Із такого роду пропагандистської літератури відзначимо збічник «10 лет АМССР. Альбом/Сост. Турчин, Добромильский [7]. В ньому міститься ілюстративний та довідниковий матеріал про передовиків виробництва, представників творчої інтелігенції, діячів культури Республіки.

Після ліквідації Автономної Республіки у 1940 році та приєднання частини її території до МРСР інтерес до вивчення її історії значно послабився, а тому аж до 1964 року не було опубліковано жодної вагомій публікації з історії МАРСР як в Україні так і у Молдові. У жовтні 1964 року відзначалося 40-річчя Автономної Республіки. До ювілею було видано кілька збірників документів та статистичних збірників. Особливий інтерес викликає зібрання документів «Начало большого пути. Сборник документов и материалов к 40-летию образования МАССР и создания Коммунистической партии Молдавии [8]. Книга містить понад 60 ідеологічно витриманих документи, переважно постанови та рішення вищих органів більшовицької партії, що стосувалися утворення Автономної Республіки. У збірнику вперше було опубліковано матеріали Першої Всемолдавської обласної партійної конференції, що відбулася у Балті 18-21 грудня 1924 року.

Інформаційно насиченим є збічник документів «Социалистическое переустройство сельского хозяйства МАССР (1920-1937.)» [9]. У ньому наведено значний фактичний матеріал про здійснення політики колективізації в Автономній Республіці, допомогу УРСР та інших союзних республік, містяться справжні та надумані успіхи у розвитку сільського господарства МАРСР.

Із статистичних видань виданих до ювілею Республіки відмітимо збічник «Советская Молдавия за 40 лет. Статистический сборник» [10]. Видання містить велику кількість порівняльно-статистичних даних про всі галузі господарства, соціальної сфери, зокрема розвиток освіти, медицини та ін. Досліднику слід особливо критично ставитися до наведеної статистичної інформації, спів ставляючи її з іншими групами джерел.

Певні прогалини у джерельній базі історії МАРСР можна відтворити завдяки використанню збірника документів «Съезды Советов Союза СССР. Съезды Автономных Советских Социалистических Республик», що вийшов друком у 3-х томах 1970 року [11]. У документальному виданні опубліковано матеріали всіх 12 з'їздів Рад Молдавської Автономної Республіки, які крім ідеологічного навантаження несуть у собі величезну кількість фактичного матеріалу з історії Автономної Республіки.

На увагу дослідника історії МАРСР заслуговує велике за обсягом видання «Культура Молдавии за годы Советской власти. Сборник документов в 4-х томах» [12]. Том перший видання носить назву «Развитие культуры в Молдавской АССР». Опубліковані у ньому документи показують розвиток народної освіти, літератури та мистецтва, охорони здоров'я, формування кадрів національної молдавської інтелігенції. Переконливо показано допомогу УРСР у формуванні кадрів вищої школи в Автономній Республіці.

Інформаційно насиченим є збічник «Советское строительство в левобережных районах Молдавии (1921-1924)» [13], що присвячений дослідженню передумов утворення Автономної Республіки.

З розпадом Радянського Союзу архівні документи стали доступнішими. Одним із перших у Тирасполі було опубліковано збічник «Бессарабский вопрос и образование Приднестровской Молдавской Республики. Сборник официальных документов» [14], в якому виявилося дуже мало матеріалів, які стосуються історії МАРСР.

Важливу групу джерел складають матеріали періодичних видань. Газетна та журнальна публіцистика є важливим джерелом дослідження суспільно-політичних процесів, що відбувалися в СРСР та УРСР щодо аналізу національної політики більшовицької партії, створення та функціонування молдавського національно-територіального утворення. Центральна та місцева преса того часу містить значний статистичний та фактичний матеріал, що засвідчує процес утворення та розвитку МАРСР. Матеріали періодики подають цікаву

інформацію про соціально-економічний розвиток, діяльність органів влади та управління, розвиток освіти, культури та науки. Саме тому видання «Плугарул Рош»(Червоний орач), «Вісті Одеського губкому КП(б)У, губвиконкому та губпрофради», «Червоний степ», «Вісті ВУЦВК», «Колгоспне село» та інші є важливим джерелом дослідження вказаної проблеми.

Особливе місце у періодичних виданнях займає журнал «Красная Бессарабия», що був офіційним органом Товариства бессарабців 1926-1938 років. У перших номерах журналу центральне місце займало висвітлення «Бессарабського питання» в радянсько-румунських відносинах. Важливе місце у публікаціях журналу зайняли статті з історії створення Молдавської Автономної Республіки. Так у № 4 за 1927 рік журнал опублікував документи ініціативної групи на чолі із Г.Котовським, в яких обґрунтовувалася необхідність утворення Республіки на лівобережжі Дністра [15]. «Красная Бессарабия» на своїх сторінках публікувала матеріали партійних з'їздів та конференцій, що відбувалися в Автономній Республіці. Журнал публікував матеріали в яких показувалися успіхи в економічному, політичному та культурному розвитку МАРСР. Однак, зважаючи на тенденційний та пропагандистський характер тогочасної періодики до її використання у якості історичних джерел слід підходити особливо осмислено та критично.

Підсумовуючи викладений у публікації матеріал варто зауважити про те, що у джерельній базі історії МАРСР опубліковані джерела займають вагоме місце. Вони містять значну кількість статистичної інформації, а також документального та фактичного матеріалу. Однак досліднику слід підходити до їх використання критично, співставляючи їх дані із іншими групами історичних джерел.

У перспективі подальших досліджень актуальним видається характеристика джерел архівного фонду України, Російської Федерації та Молдови, що стосується історії Молдавської Автономної Республіки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Петровський Г.І. Радянська Молдавія в боротьбі за соціалізм(Промова на III сесії ЦВК АМСРР 15.03.1932 р.) – Харків, 1932; Криворуков І. На рубежі загарбаної землі. Дні боротьби за радянську Бессарабію. - Харків, 1933; Черлюнчакевич Н. Национальный состав Советской Украины. - Харьков, 1925;
2. Первый съезд Общества бессарабцев. Отчет по стенограмме. - М., 1926;
3. Матеріали першого Всемолдавського з'їзду комітету незаможних селян МАРСР 24-27.01 1927 р. - Одеса, 1927;
4. Всесоюзний перепис людності СРСР 1926 р. - Т. XIII. - М., 1929;
5. Вся Україна та АМСРР на 1930 р. Довідникова та адресна книга. - Одеса, 1930;
6. Бюлетень Молдавського Статистичного управління. - Тирасполь, 1930. - №1;
7. 10 лет АМССР. Альбом/Сост. Турчин, Добромильский. - Одесса, 1934;
8. Начало большого пути. Сборник документов и материалов к 40-летию образования МАССР и создания Коммунистической партии Молдавии. - Кишинев, 1964;
9. Социалистическое переустройство сельского хозяйства МАССР (1920-1937.) Сборник документов. - Кишинев, 1964;
10. Советская Молдавия за 40 лет. Статистический сборник. - Кишинев, 1964;
11. Съезды Советов Союза СССР. Съезды Автономных Советских Социалистических Республик. Сборник документов. 1917-1936. В 3-х томах. - М., 1970;
12. Культура Молдавии за годы Советской власти. Сборник документов в 4-х томах. - Т.1. - Ч.1. Развитие культуры в МАССР. - Кишинев, 1975;
13. Визер Б.К. Советское строительство в левобережных районах Молдавии (1921-1924). - Кишинев, 1977;
14. Бессарабский вопрос и образование Приднестровской Молдавской республики: сборник официальных документов. - Тирасполь, 1993;
15. Токарь В. История создания социалистической государственности молдавского народа // Красная Бессарабия. – 1927. - № 4. - С. 55-56.

Белоус С.В. ОПУБЛИКОВАННЫЕ ИСТОЧНИКИ ПО ИСТОРИИ МОЛДАВСКОЙ АВТОНОМНОЙ СОВЕТСКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В СОСТАВЕ УССР 1924-1940 ГГ.

В статье анализируются опубликованные источники что освещают основные этапы и предпосылки образования, а также особенности социально-экономического, политического и этнокультурного развития МАССР в составе УССР 1924-1940 гг.

.....
Ключевые слова: МАССР, УССР, исторические источники, сборники документов, периодические издания

Belous S.V. PUBLISHED SOURCES ON THE HISTORY OF MOLDAVIAN AUTONOMOUS SOVIET SOCIALIST REPUBLIC WITH IN THE USSR 1924-1940 YEARS.

The paper analyses published sources describing the main stages and conditions of education, and especially the socio-economic, political and ethnocultural development of the Moldavian Autonomous SSR in the USSR 1924-1940 years.

Keywords: Moldavian Autonomous SSR, USSR, historical sources, collection of documents, periodicals.

УДК 930.2:94(477):305-055.2“20”

О.Д. Розовик

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО УЧАСТЬ ЖІНОК В ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ УСРР У 1920-Х РР.

Проаналізовані наукові праці сучасних українських істориків щодо участі жінок в суспільному житті УСРР названого періоду.

Ключові слова: громадські організації, гендерна політика, культурна робота.

Якісно новий підхід щодо вивчення суспільного життя в УСРР у 1920-х років розпочався після проголошення незалежності України у 1991 р. Це відкрило науковцям можливість використовувати новітні методи досліджень, застосовувати міждисциплінарні підходи до вивчення соціальної історії.

Умови життя українських жінок, залучення їх до роботи у державних органах влади, громадських організаціях УСРР та наслідки цих процесів, проаналізувала у своїх працях Марта Богачевська-Хом'як. У них дослідниця звертає увагу на те, що задекларована рівноправність жінок в УСРР у 1920-х роках теоретично була спрямована на активізацію їх участі в суспільному житті та у тих соціально-економічних перетвореннях, які проходили в процесі розгортання непу в СРСР та республіці зокрема. Однак, на думку М. Богачевської-Хом'як, жіночі організації (переважно жінвідділи при комітетах в партійних організаціях КП(б)У) УСРР фактично не мали автономного права участі та впливу на громадське життя. Тому ініціатива їх створення не належала жінкам, а партійним організаціям. Відтак, жінвідділи працювали не самостійно, а під керівництвом партійних організацій [4, 5, 6, 7].

Огляд становища української інтелігенції та її різних громадських об'єднань у період формування тоталітарної системи, містить публікація Ю. Неженцева. Автор констатує, що громадські організації стали підконтрольними партії й це призвело до втрати самостійного творчого мислення у інтелігенції та відсутності конструктивної критики влади [25].

У монографії С. Кульчицького показано, що всі організації в УСРР у 1920-х рр. повністю контролювалися радянською владою, в тому числі й жіночі. Однак, вчений не досліджує діяльність жінок у різних організаціях та їх вплив на суспільне життя республіки [21].

У 1994 р. в Одесі відбулася конференція «Жіночий рух в Україні: історія і сучасність». Зокрема, у виступі К. Двірної в загальних рисах було дано характеристику історіографії жіночого руху 1920 – 1980-х років [11]. У своїх тезах А.Кравцов показав, що декларовані принципи рівності жінок фактично не виконувалися [17]. Моральному становищу у радянській сім'ї 1920-х років присвячені тези В. Чумак [41]. Участь жінок Донбасу у повстансько-протестному русі щодо соціально-економічної політики радянської влади, незадовільної організації з боку керівництва підприємств виробничого процесу на заводах і фабриках, їх побутового становища, висвітлено у виступах О. Міхеєвої, В. Барвенко, Е. Барвенко [24, 3]. Про радянське законодавство та окремі форми роботи жінвідділів, згадано у тезах К. Чадаєвої [40]. Л. Козловська присвятила свій виступ становищу вчителів у 1920-х роках [15]. Участь жінок цукрової промисловості у профспілках, різних комісіях розкрито у тезах С. Петренка [28]. Питання участі жінок національних меншин у суспільному житті висвітлено у роботі С. Гусєвої [10].